

**TRADE ISSUES OF THE KARAKALPAKS IN THE
DOCUMENTS OF THE KHIVA KHANATE IN THE LATE
19TH - EARLY 20TH CENTURIES**

Muratbaev Nurislam Sovetbaevich

1st year doctoral student of the History of Uzbekistan

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17222721>

ARTICLE INFO

Received: 13rd September 2025

Accepted: 28th September 2025

Online: 29th September 2025

KEYWORDS

Khiva Khanate, Karakalpaks, trade, customs registers, domestic market, foreign trade, Russian factor, karakul skin, fish products, socio-cultural exchange.

ABSTRACT

This article analyzes the trade activities of the Karakalpaks in the documents of the Khiva Khanate during the late 19th and early 20th centuries. Based on archival sources such as customs registers, tax records, trade agreements, and khan's decrees, the study examines the Karakalpaks' role in both domestic and foreign trade. The findings show that the Karakalpaks actively participated in local markets by trading livestock, fishery, and agricultural products, while in foreign trade they mainly exported karakul skins and fish products to Russian markets. Moreover, their trade activities significantly influenced not only economic development but also the socio-cultural interactions within the Khanate.

**XIX ASR OXIRI–XX ASR BOSHLARIDA XIVA XONLIGI HUJJATLARIDA
QORAQALPOQLARNING SAVDO-SOTIQ MASALALARI**

Muratbaev Nurislam Sovetbaevich

O'zbekiston tarixi 1- kurs doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17222721>

ARTICLE INFO

Received: 13rd September 2025

Accepted: 28th September 2025

Online: 29th September 2025

KEYWORDS

Xiva xonligi, qoraqalpoqlar, savdo-sotiq, bojxona daftarlari, ichki bozor, tashqi savdo, Rossiya omili, qorako'l terisi, baliq mahsulotlari, ijtimoiy-madaniy almashinuv.

ABSTRACT

Mazkur maqolada XIX–XX asr boshlarida Xiva xonligi hujjatlarida qoraqalpoqlarning savdo-sotiq faoliyati tahlil qilindi. Arxiv materiallari – bojxona daftarlari, soliq ro'yxatlari, savdo bitimlari va xon farmonlari asosida qoraqalpoqlarning ichki va tashqi savdodagi mavqei o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, qoraqalpoqlar ichki bozorlarda chorvachilik, baliqchilik va dehqonchilik mahsulotlari bilan faol savdo qilgan, tashqi bozorlarda esa asosan qorako'l terisi va baliq mahsulotlarini eksport qilganlar. Shuningdek, ularning savdo faoliyati nafaqat iqtisodiy, balki

ijtimoiy-madaniy aloqalarning rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatgan.

Kirish. XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida Xiva xonligi siyosiy, iqtisodiy va madaniy jihatdan keskin o'zgarishlar davrini boshdan kechirdi. Bu davrda qoraqalpoqlar xonlik tarkibida katta etnik guruh sifatida nafaqat dehqonchilik va chorvachilik bilan shug'ullanishgan, balki savdo-sotiq faoliyatida ham faol qatnashgan. Xiva xonligi arxiv hujjatlari – xon farmonlari, bojxona daftarlari, soliq ro'yxatlari va savdo bitimlari qoraqalpoqlarning iqtisodiy hayotini, ularning ichki va tashqi bozorlardagi mavqeini chuqur o'rganish imkonini beradi.

Birinchidan, ichki savdoda qoraqalpoqlar asosan chorvachilik mahsulotlari bilan faol qatnashgan. 1874-yilgi bojxona daftarlari qoraqalpoqlar tomonidan Xiva bozorlariga qoramol, qo'y, echki, shuningdek, teri va jun mahsulotlari olib kelgani qayd etilgan. Bu esa chorvachilik iqtisodiy barqarorlikning asosiy manbai bo'lganini ko'rsatadi [2].

Ikkinchidan, qoraqalpoqlar dehqonchilik va baliqchilik mahsulotlarini ham bozorga olib chiqqan. Masalan, Chimboy va Qo'ng'iro't bozorlarida g'alla, tariq, sabzavot hamda baliq mahsulotlari savdosida qoraqalpoqlarning ishtiroki yuqori bo'lgan. Bu hujjatlar ularning tabiat resurslarini oqilona ishlatganini isbotlaydi [4].

Uchinchidan, qoraqalpoqlarning savdo faoliyati tashqi iqtisodiy aloqalarda ham sezilarli o'rin tutgan. 1890-yilgi "Savdo daromadlari qaydnomasi" da qoraqalpoqlar orqali Rossiya bozorlariga qorako'l terisi va baliq mahsulotlari chiqarilgani ko'rsatiladi [5].

To'rtinchidan, qoraqalpoqlar savdo vositachilari sifatida ham muhim bo'lgan. Ular Rossiyadan keltirilgan temir buyumlar, choy, qand-shakar va matolarni ichki bozorlarda sotib, yangi tovarlarni aholi orasida tarqatishgan. Bu ularning savdoda ikki tomonlama — eksport va import jarayonida faol bo'lganidan dalolat beradi.

Xiva xonligi hujjatlarida qoraqalpoqlarning savdosi davlat nazorati ostida bo'lgani qayd etiladi. 1902-yilgi bojxona daftari qoraqalpoq savdogarlaridan 5% "boz usti" savdo boji undirilgani yozib qo'yilgan. Bu, bir tomondan, davlat xazinasini boyitgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, qoraqalpoqlarni savdoga faol jalb etishning huquqiy asosini yaratgan [3].

Jadval 1: Xiva xonligi hujjatlarida qoraqalpoqlarning savdo faoliyati

Yil	Manba hujjat	Asosiy mahsulotlar	Savdo bozori	Qayd etilgan xususiyatlar
1874	Bojxona daftar	Chorva, jun, teri	Xiva shahri	Chorvachilik mahsulotlari savdosi
1890	Savdo daromadlari qaydnoma	Qorako'l terisi, baliq	Rossiya bozorlariga eksport	Tashqi savdoda vositachilik

Yil	Manba hujjat	Asosiy mahsulotlar	Savdo bozori	Qayd etilgan xususiyatlar
1902	Bojxona daftar	Temir, choy, qand-shakar	Xiva, Urganch	5% "boz usti" savdo boji
1910	Savdo ro'yxati	Baliq, teri	Qo'ng'irot, Chimboy	Baliq mahsulotlariga talab yuqori

XIX asr oxirlarida Rossiyaning siyosiy ta'siri ortishi bilan qoraqalpoqlarning savdo faoliyati yanada kengaydi. Rossiya bozorlari bilan to'g'ridan-to'g'ri aloqalar o'rnatilishi qoraqalpoqlar uchun yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratdi. Masalan, qorako'l terisi Rossiya poytaxtlari – Moskva va Sankt-Peterburg bozorlarida katta talabga ega bo'ldi. Shu bilan birga, qoraqalpoqlar ichki bozorlarda Rossiyadan olib kelingan temir buyumlar, qand-shakar, matolarni savdoga chiqarib, iste'mol madaniyatining o'zgarishiga ham ta'sir ko'rsatdilar.

Birinchidan, qoraqalpoqlar savdo orqali turmush tarzini o'zgartirdilar. Ichki bozorlarda Rossiyadan keltirilgan choy, qand-shakar va matolarning paydo bo'lishi xalqning iste'mol madaniyatiga yangilik olib kirdi.

Ikkinchidan, savdo jarayonlari hunarmandchilik rivojiga turtki berdi. Qoraqalpoqlar tomonidan olib kelinadigan jun va teri mahsulotlari mahalliy ustalar qo'lida qayta ishlanib, kiyim-kechak va xo'jalik buyumlariga aylantirildi.

Uchinchidan, savdo madaniy almashinuvni ham kuchaytirdi. Bozorlar turli millat va elat vakillarining uchrashuv joyi bo'lib, qoraqalpoqlar o'z navbatida boshqa xalqlar madaniyati, urf-odatlarini va tilidan ham ta'sirlendirdilar.

Xulosa. Xiva xonligi hujjatlari XIX–XX asr boshlarida qoraqalpoqlarning savdo-sotiq faoliyati keng qamrovli bo'lganini ko'rsatadi. Ular ichki bozorlarda chorvachilik, baliqchilik va dehqonchilik mahsulotlari bilan faol savdo qilgan bo'lsa, tashqi bozorlarda qorako'l terisi va baliq mahsulotlari eng muhim eksport tovarlari sifatida ajralib turgan. Savdo faoliyati qoraqalpoqlarning iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirish bilan birga, ularning ijtimoiy-madaniy hayotiga ham chuqur ta'sir ko'rsatgan.

References:

1. Акимниязова, Гулназ Абдинайимовна (2021). НЕКОТОРЫЕ СВЕДЕНИЯ О ВЗИМАНИИ ТОРГОВЫХ ПОШЛИН У КАРАКАЛПАКОВ В XIX-ПЕРВОЙ ЧЕТВЕРТИ XX ВВ.. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1 (Special Issue 2), 285-289.
2. Брегель, Ю. (1967). Документы архива хивинских ханов по истории и этнографии каракалпаков.
3. Джалилов О. Новый документ о взимании закята у каракалпаков // Вестник ККФАНРУз. 1969, №4.
4. Иванов, П. П. (1940). Архив хивинских ханов XIX века. Исследование и описание документов с историческим введением.

5. Садыков А.С. Экономические связи Хивы с Россией во второй половине XIX - начале XX вв. Ташкент. 1965.
6. Йулдошев М.Й. Хива хонлигида феодал ер эгалиги ва давлат тузилиши. Тошкент, 1959.